

Барабанник із Шайло

Квітневої ночі цвіт фруктових садів падав з дерев і з шурхітом влягався на шкіряну перетинку барабана, осяюючи її. Опівночі кісточка персика, що незбагненним чином протрималася на засохлій гілці впродовж зими, врешті зірвалася, збита якоюсь пташкою; вона впала швидко й непомітно – мов паніка – і, вдарившись об барабан, налякала хлопчину. У тиші він прислухався до биття власного серця; до того, як воно метушливо тріпотнулося, злетіло кудись уверх, аж до вух, і знову закотилося в груди.

Хлопець перевернув барабан на бік, і великий місячний лик його невідривно дивився на нього кожного разу, щойно той розплющував очі.

Обличчя барабанника, чи насторожене, чи розслаблене, було серйозним. Це справді був важливий час і врочиста ніч для хлопця заледве чотирнадцяти років – у цьому персиковому саду поблизу

Совиноного струмка, неподалік від церкви в Шайло¹.

– ...тридцять один, тридцять два, тридцять три...

Не в змозі більше нічого побачити, він перестав рахувати.

За цими тридцятьма трьома знайомими тінями лежали, скулившись у неймовірних позах, сорок тисяч чоловіків у мундирах, виснажених нервовим очікуванням, нездатних заснути через романтичні марення про прийдешні битви. За милю від них так само безладно була розкидана інша армія, яка повільно переверталася з боку на бік, підганяючи себе думкою про те, що кожен із них робитиме, коли прийде час: стрибок, пронизливий крик і сліпий стрімкий кидок будуть їхньою стратегією, а недосвідчена юність – єдиним захистом і благословенням.

Час від часу барабанник чув, як сильніше вітер, м'яко переміщаючи повітря. Але він знав, що це насправді: армія тут,

¹ Шайло – невелика методистська церква зі старозаповітною назвою Шайло, що в окрузі Гардін, шт. Теннессі, де 6–7 квітня 1862 р. відбулася одна із найбільших битв Громадянської війни у США.

армія там, і всі тихо перемовляються між собою у темряві. Хтось розмовляє з товаришем; інші бурмотять щось самі до себе, і все так спокійно, ніби це вітер народився на півдні чи півночі просто тому, що земля сколихнулася назустріч світанку.

Про що вони шепотіли, хлопчик міг лише здогадуватися, але йому здавалося, що це було таке: я! лише я один з-поміж них не помру. І виживу. І я повернуся додому. Там гратиме музика, і я її почую.

Так, думав хлопчик, їм добре: вони можуть відповісти ударом на удар.

Бо вперемішку з безтурботними кістками молодих людей, яких скосила ніч і порозкидала навколо багать, наче вузлики з речами, так само лежали сталеві кістяки їхніх рушниць, багнети яких поблискували в траві садів, мов пекельні блискавиці.

А в мене, подумав хлопчик, тільки й того, що барабан і дві палички, щоби бити в нього, і жодного щита.

Бо цієї ночі на цій землі не було жодного хлопчини-воєнка, котрий, готуючись до свого першого бою, не мав би щита, який він відлив, виклепав чи викував на свій розсуд; і цей щит складався з гаря-

чої відданості своїй далекій сім'ї, окриленої прапорами патріотизму, і цілковитої впевненості у власному безсмерті, підсиленої справжнім порохом, шомполами, відлитими кулями та кременем. Але не маючи цього останнього, хлопчик відчув, що його далека сім'я відсувається ще далі у темряву й зникає, мов той довжелезний вогнедишний поїзд, що монотонно проспівав їм пісню про неповернення, і залишив хлопча наодинці з барабаном, який був лиш нікчемною іграшкою в тій грі, яка розіграватиметься завтра або найближчими днями.

Хлопчина перевернувся на бік. Здалося, наче нічний метелик торкнувся його обличчя; але ні, то був лиш цвіт персика. Його доткнувся персиковий квіт, чи таки метелик? Нічого вже не важило. Й ніщо не мало імені. Ніщо вже не було таким, як колись.

Якщо він отак лежатиме тихо й нерухомо, тоді, можливо, солдати, натягнувши вкупі із кашкетами й свою хоробрість, підуть геть, і війна разом з ними, і вони не помітять його, такого маленького, котрий лежить тут, сам не більший за іграшку.

– А це ще що таке? – промовив чийсь голос.

Хлопчик заплющив очі, щоби сховатися від самого себе, але було надто пізно. Якийсь нічний блукалець зупинився біля нього.

– Ну от, – продовжував голос спокійно, – якийсь солдат плаче *перед* боєм. Добре. Нехай. Бо коли усе почнеться, буде вже ніколи.

І голос збирався проплисти далі, проте переляканий хлопчик зачепив барабан плечем. Від цього звуку чоловік над ним зупинився. Хлопчик відчув, що той, повільно нахиляючись, невідривно дивиться на нього. Просто з ночі виринула рука, і пальці легенько відбили барабанне «тук-тук», а відтак чуже дихання овіяло його лице.

– Та це ж, здається, наш барабанник?

Хлопчик кивнув, не знаючи, чи помітили його кивок.

– Сер, це *ви*? – спитав він.

– Гадаю, що так!

Коліна чоловіка хруснули, коли він нахилився ще нижче.

Він нього пахло так, як і мають пахнути усі батьки, – солоним потом, рудим тютю-

ном, кіньми і шкіряним взуттям, а також землею, якою він ішов. І в нього було багато очей. Та ні, це були не очі, а мідні гудзики, що мовчки спостерігали за хлопчиком.

Це міг бути тільки Він, і це був він – Генерал.

– Як тебе звати, хлопче? – спитав він.

– Джобі, – прошепотів хлопчик, намагаючись сісти.

– Ну добре вже, не вставай, – рука легенько торкнулася його грудей, і хлопчина розслабився.

– Як давно ти з нами, Джобі?

– Три тижні, сер.

– Утік з дому чи вступив до війська легально?

Мовчанка.

– Дурне запитання, – сказав Генерал. – Ти вже почав голитися? Іще дурніше питання. Ось же твоя щока. Гладка, наче стовбур оцього дерева. Й інші тут не набагато старші за тебе. Зелені, зелені, до біса зелені ви всі! Чи готовий ти до бою – вже завтра або днями, Джобі?

– Гадаю, що так, сер!

– Якщо ти хочеш ще трошки поплакати – плач. Я робив те саме минулої ночі.

– Ви, сер?

– Їй-богу! Я думаю про все наперед. Обидві сторони гадають, що хтось з них здасться, і то вже скоро, й тоді війна за кілька тижнів завершиться, й усі підуть додому. Але цього не буде. І, можливо, саме тому я й плакав.

– Так, сер, – сказав Джобі.

Генерал, певно, витяг іще незапалену сигару, бо раптом темрява наповнилась ароматом індійського тютюну, і пожував її, обдумуючи, що сказати далі.

– Це буде пекельний час, – продовжував Генерал. – Якщо рахувати обидві сторони, то тут стоїть тисяч сто: може, на кілька тисяч більше чи менше... але ніхто з них не вміє стріляти як слід і не відрізняє кінських кізків від кулі. Звелися, підставили груди, постояли живою мішенню, подякували супротивникові, сіли. Такі ми – і такі вони. Нам слід би було затягнути паски і тренуватися добрих чотири місяці; вони мали би зробити те саме. Але ось ми тут: підхопили весняну лихоманку і прагнемо крові, зарядивши наші гармати сіркою – замість того, щоб додати її в мелясу¹ – і ми збираємося стати

¹ Сірка застосовується у виробництві цукру для його знезараження та відбілювання.

героями та жити вічно! Я так і бачу, як вони там так само слухняно кивають, але в інший бік. Це неправильно, хлопче: це ніби повернути голову назад і змусити людину крокувати по життю задом наперед. І якщо їхній паршивий генерал задумає влаштувати пікнік на нашій траві, то вийде лише подвійна бійня. І ще більше невинних людей загине просто через молодечий запал. Лише кілька годин тому Совиний струмок кишів хлопцями, котрі плюскалися в прогрітій полуденним сонцем воді. Боюся, що він знову буде повен хлопців, котрі завтра вдруде пливтимуть за течією у призахідному сонці, і їм буде байдуже, куди їх віднесе.

Генерал зупинився і зробив в темноті невеличку купку з сухого листя та патичків – так, ніби будь-якої миті збирався запалити її, щоб освітити прийдешні дні, якщо сонце не захоче показати свій лик, і побачити те, що відбуватиметься тут і поблизу.

Хлопчик спостерігав за рукою, яка ворушила листя, і вже відкрив було рот, аби щось сказати, але так і не сказав. Та Генерал почув хлопцеве дихання і заговорив сам.

– Чому я тобі це кажу? Ти ж це хотів спитати, еге ж? Наприклад, в тебе є табун диких коней, але тобі ж треба їх приборкати і загнuzдати. Отак і ці хлопці: сосунці не знають того, що знаю я; але як я можу сказати їм, що на війні люди помирають? Кожен з них – сам собі військо. А я повинен з них зробити єдину армію. І для цього, хлопче, ти мені й потрібен.

– Я? – губи барабанника ледь помітно здригнулися.

– Бо зараз, хлопче, – спокійно продовжував Генерал, – ти є серцем армії. Подумай лишень: ти – серце армії! А тепер слухай.

І Джобі слухав, лежачи на землі. А Генерал продовжував говорити.

Якщо він, Джобі, битиме в барабан повільно, то так само повільно битимуться й серця вояків. Вони плентатимуться узбіччям. Дріматимуть у полях, обійнявши мушкети. І після цього вони заснуть навіки – на цих самих полях, бо їхні серця сповільнив барабанник, а зупинив свинець ворога.

Якщо ж він битиме в барабан впевнено, швидко і твердо, тоді вони, вишикувавшись у довгу лінію, потужно-могутньою

океанською хвилею – один за одним – скочуватимуться з пагорба! Чи бачив він коли-небудь океан? А хвилі, що кавалерійською атакою накочуються на пісок? Це саме те, про що він просить, це те, що йому потрібно! Джобі є його правою рукою – і його рукою лівою! Генерал віддаватиме накази, але Джобі налаштуватиме крок!

Отже, праве коліно вгору – нога вперед, ліве – вгору, нога вперед! Ліва, права: чітко й жваво! Нехай рух розгонить кров. Голову – гордо, спину – прямо, підборіддя – вперед. Зір гострий, зуби зціплені, ніздрі розширені. Рука стиснута в кулак, а тіло пружне, і все воно мов в сталевому панцирі – бо кров, що стрімко несеться у жилах, дає відчуття броні. Тримай ритм! Крок широкий і твердий, широкий і твердий! І тоді хоч куля, хоч штик: бо якщо куля потрапляє в гарячу кров, котру він, барабанник, розігнав своїм ритмом, то біль майже не відчувається. Якщо ж кров холодна – бійня запекліша, і навкруги суцільне жахіття, а біль – нестерпний.

Генерал замовк, і дихання його заспокоїлося. За хвилю він сказав:

– Ось такі справи. Ти ж зробиш те, що я прошу, хлопче? Бо знаєш тепер, що

справжній генерал у війську – ти, а я – лише позаду.

Хлопчик мовчки кивнув.

– Ти поведеш їх замість мене?

– Так, сер!

– Добре. І якщо буде Божа ласка, то через багато ночей, по багатьох роках, коли ти станеш таким, як я, а може, і значно старшим – коли тебе запитують, що робив у ті страхітні часи, ти скажеш їм – трохи сором'язливо і гордо водночас: «Я був барабанником у битві біля Совиного струмка...» Чи то на річці Теннессі, а може, вони назвуть цю битву так само, як місцеву церкву?

«Я був барабанником біля Шайло». Боже ж мій, у цьому слові такі ритм і звучання, що гідні самого містера Лонгфелло¹. «Атож, я був барабанником біля Шайло!» І віднині всі, хто почує ці слова, знатимуть і про тебе, хлопче. І будуть їм відомі твої думки цієї ночі – і те, що думав

¹ Мається на увазі знаний американський поет Генрі Водсворт Лонгфелло (Henry Wadsworth Longfellow, 1807–1882), котрий зажив слави національного поета у першу чергу завдяки своїм епічним поемам «Пісня про Гаявату», «Сватання Майлза Стендіша» та ін.

ти наступного після битви дня, чи того дня, коли нам доведеться звестися і – *марш* вперед!

Генерал підвівся.

– Ну, що ж, нехай Господь благословить тебе, хлопче! На добраніч!

– На добраніч, сер!

І тютюн, і мідні гудзики, а також наваксовані черевики, запах солоного поту і шкіри зникли у густій траві разом із чоловіком.

Джобі хвильку полежав, пильно вдивляючись у те місце, куди пішов чоловік, але нічого не побачив.

Він ковтнув слину. Витер сльози. Відкашлявся. Заспокоївся. І нарешті повільно, але твердо повернув барабан, щоби той дивився просто в небо.

Він ліг побіля барабана, обхопивши його рукою, відчуваючи якусь вібрацію, доторки і тихе гримотіння в той самий час, коли цієї квітневої ночі року 1862-го, неподалік від річки Теннессі, поблизу Совиного струмка і зовсім поруч церкви під назвою Шайло, цвіт персика спадав на барабан.